

EERIK PURJE

**AJA
PUUDUTUS**

Toimetaja Mari Tuuling
Kaanekujundus Lemmi Kuulberg
Küljendaja Erje Hakman

Autori siira tänu nii majandusliku kui ka moraalse toetuse eest
pälvivad Elava Ajaloo Fond ja Eesti Õppetöö Keskus Torontos.

© Autor ja kirjastus Argo, 2017

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9949-607-34-1 (köites)

ISBN 978-9949-607-33-4 (kogu teos)

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

Selle raamatu tegelaskond on autori fantaasia vili, tegelikus elus neid esitatud kujul ei leidunud. Olulised sündmused on aga juhtunud, öeldu on valdavalt kellegi poolt enne lausutud. Kõik kokku on see tükk elavat ajalugu, elu suurelt näitelavalt lahkuva põlvkonna pärand neile, kellele on antud osaleda lõputa näidendi järgmistes vaatustes.

AUTOR

ESIMENE PEATÜKK

Juunikuu lõpupäevade taevas Schleswig-Holsteini kohal oli hallis pilves. Piki põldudevahelist kruusateed venis pikk kunagiste uljaste eesti sõjameeste kolonn. Just venis, marssimiseks seda nimetada ei saanud, isegi vabasamm kõlanuks sellise liikumise jaoks liiga pidulikult. Rivikord kehtis küll endiselt, pataljon oli korralikult jaotatud kompaniidesse ja rühmadesse, jupijumalad sammusid kõrval ja jagasid käsklusi, kuid mehaaniliselt ja loiult. Viimase paari kuu sündmused ja läbielamised olid komandosõnadelt maha nühkinud nende nõudliku teravuse.

Kolonna lõpuosa koosnes noortest lennuväe abiteenistuse poistest, kes kodumaa viimasel saatuslikul sõjasuvel kutsutud püssi alla otse koolipingist. Enamik neist kandis sinihalli, suusamütsiga vormiriietust, osa rābaldunud välihalli. Neile oli rānnak eriti kurnav, sest rivi lõpus sammujad said teistest vähem puhata. Pataljoni samm ei olnud kiire ja iga teatud aja tagant tehti puhkepaus, mida nemad aga nautida ei saanud. Kolonna liikuma hakates venisid vahed pikemaks ja viimased jäid kolonna peast kaugele maha. Kui anti käsklus seisakuks, mille vārtel sai kümme-kolm minutit kraavipervel istuda, andis neil rebida, et teistele järele jõuda. Vaevalt said nad istmiku maha toetada, kui saabus käsklus edasimarsiks. Liikuma hakkasid nad küll teistest hiljem, kuid jalule krapsata tuli kohe, ses osas polnud kroonu kord muutunud.

Mõlemal pool teed laiusid mitmeilmelised viljapõllud. Töötajaid polnud märgata, kogu Saksamaal näis lasuvat kaotatud sõja järgse lootusetuse pitser. Üksik kahehobuse-plaanvanker logises vastassuunas, pukis rōotsakil konutav poisiloikam pōoras end

viimase noortekompanii kohale jõudes marssijate poole ja hüüdis virila irvega kohalikus keelemurdes: „*Kraft durch Freude, wah?*” Keegi ei viitsinud talle midagi vastu hõigata, kuigi loosung oli kõigile hästi tuttav. Isegi sellenimeline organisatsioon tegutses sõjapäevil, eestikeelse nimega Puhkus ja Elurõõm.

Just seda puhkust ja elurõõmu me siia nautima tulime! mõtles viimase rühma keskel sammuv Mihkel Rand mõru tülpimusega. Ta oli üks välihalli kandjaist, lennuväepoisi mundrit polnud ta iial selga saanud. Oma kaaslaste enamikust oli ta paar aastat noorem, Taanis rügemendi juures noortekompaniisse määratud. Ta tundis piisavalt hästi kaaslaste mentaliteeti, et mitte oma lahingukogemustega kelkida. Mihkel Rand oli kuusteist aastat vana, kuid juba ligemale kaks aastat püssirohtu nuusutanud. Oli Venemaal partisane jahtinud, Narva all ja Auvere juures kaevikuporis vedelenud, mürsukillust tabatud kaaslase silmi kinni vajutanud ja punkris lahjat puskarit rüübates öökinud. Mihkel Rand teadis, mida sõda tegelikult tähendab, iga pisimigi romantikaraas oli temast püssikabaga välja pekstud. Nüüd lonkis ta häguse teadmatuse suunas, kaaslasteks iseteavad uljaspead, kes praalised oma tegemata jäänud vägitegudega. Polnud ju nende süü, et sõda enne otsa lõppes.

Taanis oli veedetud mitu ilusat aprillinädalat. Sõda, käega katsutava kaotusega päädiv sõda käis kuskil mujal, see ei puutunud eesti poistesse. Nemad käisid õppeväljakul ammu tuttavat drilli tegemas, vabal ajal kasarmust välja pääsedes ründasid toidupoode, ostsid vahukooretorte ja imestasid, et midagi sellist üldse maailmas leidis. Kuni selle päevani, mil pataljoni rivistati üles ja teavitati rindele minekust: Berliini kaitsma. Kadakasaksast pataljoniüleml pidas lühikese ergutuskõne, millest enamikule jäi meelde vaid üks väljend: „Teie, eestlased, ja meie, sakslased ...” Siis läks sõiduks.

Berliini nad õnneks ei jõudnud. Kardetavalt lähedale kahjuks siiski. Zehdenickis, viiekümne kilomeetri jagu Saksamaa pealinnast põhja pool, veedeti öö telliskiviahjudes, ja hommikuks

selgus, et kellelgi oli aru pähe tulnud. Kellel just, polnud teada ja polnud ka tähtis, algas kibekiire marss lääne suunas, Punaarmee tihedalt kannul. Kaks nädalat litsumist, keeled vestil, jalad kannast varbani villis. Liigne varustus – kiivrid, gaasitorbid – lennutati teeäärsesse võssa. Ainult karabiinist ei loobunud esialgu keegi, ka mitte katelokist ega veepudelist, neid hoiti lootuse sümbolina vööl.

Hagenowi juures saabus korraldus ka relvad maha panna. Oldi ameeriklaste juurde välja jõutud, nii vähemalt kinnitati. Mehed hingasid kergemalt, kuigi ühtki Uue Maailma sõdurit polnud veel nende vaatevälja sattunud. Läbi ühe väikelinna või alevi liikudes märkasid nad lõpuks tänavast eemal ühe hooneterühma juures seismas viie-kuuemehelist gruppi, kellele just kolonni lõpus marssivad noorukid näisid huvi pakkuvat.

„*Wie alt seid ihr?*“ hüüdis keegi seisjaist laitmatus saksa keeles.

„Sipptseen!“ hõikas keegi isehakanud intelligent eestlaste rivist vastu.

„*Geht doch Heim, zu Mutter!*“ tuli amide poolt pilkav kommentaar.

See alandav soovitus tuli alla neelata ja edasi astuda. Koju mamma juurde – kurat võtaks, just sinna need nälginud ja rābaldunud kaltsupuntrad igatsesid, ka need kõige bravuuri-kamad, kes seda valjuhāālselt mingi hinna eest poleks tunnistanud. Tuleks jaanipāēv, siis saaksin koju, tōotas paljuleierdatud sõdurilaul. Küllap seks ajaks ongi maailmas taas kord majas. Poolteise kuuga jõuab palju korda saata, venelane pekstakse oma piiridesse tagasi ja eestlane on oma maal jälle peremees.

Ülla lootuse nimel tasub olla kannatlik, taluda piinavat nālga, magada mārjal māttaal ja loputada verele hōōrdunud varbaid teeāārses kraavis.

Putlose metsa alla, laiuva Lāānemere kõrgele kaldale, oli sõja kaotanuile leitud esialgne asupaik. Üksikuid igast rahvusest vāēosi saalis edasi-tagasi, kōiki pūūiti kuskile paigutada. Mihklile meenus millegipārast neile vastu jalutanud tūse Saksa major, keda ta vanast harjumusest sõjavāēliselt tervitas. Samuti talitas

seersandist jaoülem. Tema kõrval sammuv Nurga-poiss aga heitis ohvitserile põlgliku pilgu ja astus edasi. Majorile ei jäänud see märkamatuks, ta seisatas, vaatas Nurgale otsa ja kokutas solvunult:

„Und Sie ... Sie brauchen nicht zu grüssen?“ – Ah et teie ei tarvitsegi tervitada?

„Ma ei näinud teda,“ pomises Nurk vastumeelselt, atkulmu jaoülema poole piiludes.

„Nicht gesehen!“ heitis jupijumal majori poole vabandava seletuse. See sammus omaette porisedes edasi, jaoülem aga pöördus Nurga poole ja lausus isalikult:

„Pole mõtet praegu asjata pingeid tekitada. Ma nägin küll, et sul oli tahtmine kämbu pikalt saata. Küll jõuad, ootame enne ära, kuidas asjad kulgevad ja mis meist kellestki saab.“

Seersant Adila oli karastatud rindemees, veest ja vasktorudest läbi käinud, nagu sõdurikeeles öeldi. Tema sõna maksis poiste juures. Tõepoolest, mis sellest käetõstmisest ikka numbrit teha. Mihkel muigas omaette. Talle meenus sellesama Nurga-poisi jutt, kuidas ta väljaõppe ajal linnas käies oli voorimehele kulpi löönud. Saksamaal kandsid ju kõik ametimehed mingit mundrit.

Putloses keedeti konservitopsis nõgestest ja maltsast suppi, öösel kougiti saksa matsi põllult maha pandud kartuleid üles ja lisati need imalmagusast maitsest hoolimata supile paksenduseks. Leidus poisse, kes metsa all roomavaid musti tigused korjasid ja keedetult nahka panid. Soolapuuduse leevendamiseks keedeti merevett, aurutati valusal tulel, kuni anuma põhja jäi kamalutäis pruunikat pulbrit. Mihklil püsis meeles harva saadud soolaheeringajupp, millega suppi maitsestati. Heeringasaba, millest sool välja keenud, oli delikatess, mille kõrval kahvatasid Taani vahukooretordid.

Nüüd aga oli Putlos maha jäetud. Tuli vantsida uude asukohta, kuhu kuulduste järgi pidi olema koondatud suurem hulk eesti soost sõdureid. Jaanipäev, mille laulusalmi kohaselt pidanuks juba kodus veetma, oli möödas: läti sõduritega koos pühitsetud, laulu

ja lootusrikaste kõnedega. Mihkel tundis heameelt, et Putloses oli üks koolmeistrist ohvitser jõudnud meeskoori asutada. Mehine laul peletas mured, sisendas optimistlikku meeleolu, hajutas pidevat näljatunnet.

Hakkas hämarduma ja troostitu taevaskiskus kurjakuulutatavalt hallimaks. Kui palju oli veel käia? Oldi harjutud mitte küsima. Küll kõik selgub kord.

Lõpuks selguski. Õieti ei selgunud, lihtsalt kolonn jäi seisma ja öeldi, et ollakse kohal. Hilisõhtul, läbiligunenult. Mäeveerule põõgimetsa alla tuli teha magamisasemed. Saksa armee telgiriie oli tugev ja tihe, pidas vapralt vett, kui seda vaid poleks pidevalt alla pahisenud.

Oldi harjutud ka mitte nurisema. Oli ju kogetud sitematki seisu. Telgid saadi püsti, märjast küljealusest polnud lugu, korralikult vettinud olid kõik niikuinii. Üdini ligunenud sõjasangar Mihkel Rand, kes neljateistkümneaastaselt oli lahkunud kodust kindlas veendumuses, et läheb oma rahva vabadust kaitsma, uinus võõral maal võõras metsas, telgikaaslaste norin unelauluks. Rampväsinud kere puhkas, rahutu ülespiitsutatud aju seiras viimaseid paari aastat nagu veidrat ulmefilmi.